

Allt eller inget? Barns rättigheter i lärarutbildning

Åsa Olsson, Helene Elvstrand & Nina Thelander

ALL OR NOTHING? A STUDY ON CHILDREN'S RIGHTS IN SWEDISH TEACHER EDUCATION. In 2020, the United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC) is incorporated into Swedish law. In the proposals for new legislation, capacity building was emphasized to generally develop knowledge about children's rights among professionals at all levels. This article explores the content and aims related to children's rights in syllabi for Swedish teacher education. 49 programme study plans and 313 syllabi at twelve universities were examined. Results suggest that the teaching of children's rights in teacher education programs focuses on values rather than knowledge. University syllabi closely mirror national aims, often using exact wording with little effort to elaborate or concretize these aims. The content is expressed in general terms, and courses provide little guidance in what teachers need to know to be prepared for human rights education. Further, it seems that knowledge about children's rights is considered more important for preschool and primary school teachers, than for teachers in secondary and upper secondary school.

Keywords: Children's rights, UNCRC, Human rights, education, teacher education, syllabi, aims, content.

Inledning

FN:s konvention om barnets rättigheter fyllde 30 år 2019, vilket innebär att debatten om och implementeringen av barns rättigheter varit levande i mer än tre decennier. Sveriges riksdag har dessutom gjort ett tydligt ställningstagande i linje med Barnrättskommitténs

Åsa Olsson är lektor i pedagogiskt arbete vid Karlstads universitet, 651 88 Karlstad. E-post: asa.olsson@kau.se

Helene Elvstrand är lektor i pedagogiskt arbete vid Linköpings universitet, 581 83 Linköping. E-post: helene.elvstrand@liu.se

Nina Thelander är lektor i pedagogiskt arbete vid Karlstads universitet, 651 88 Karlstad. E-post: nina.thelander@kau.se

rekommendationer, och beslutat att konventionen från och med 1 januari 2020 är svensk lag. Arbetet för att implementera barns rättigheter i svensk lagstiftning har aktualiserat en mängd olika frågor av juridisk, politisk och pedagogisk karaktär. I diskussionen om barns rättigheter framhålls ofta vikten av att barn får kunskap om sina rättigheter, och viktiga utbildningsarenor för detta är förskola och grundskola. Betydelsefulla aktörer i arbetet är därför förskollärare och lärare i grundskola och gymnasium, som i sitt uppdrag ska arbeta med barns rättigheter på olika vis. För att kunna göra det på ett framgångsrikt sätt krävs att dessa yrkesgrupper har goda kunskaper om barns rättigheter. I denna artikel studeras på vilket sätt och i vilken utsträckning barns rättigheter skrivs fram i styrdokument för förskolläro- och lärarutbildning.

De argument som fördes fram inför riksdagens beslut i juni 2018 om att barnkonventionen ska inkorporeras i svensk lagstiftning var bland annat att principen om barnets bästa ska tydliggöras i beslutsprocesser, och att barn i större utsträckning ska involveras i beslut som rör dem själva. Det betänkande som låg till grund för lagförslaget (SOU 2016:19) föreslog också ett kunskapslyft i olika verksamheter inom stat och kommun, detta för att ge kunskap och kompetens om vad barnkonventionen och ett barnrättsperspektiv innebär i praktiken. FN:s Barnrättskommitté i Genève har uppdraget att övervaka hur länderna skyddar och respekterar barns rättigheter. De lämnade 2015 kommentarer och rekommendationer (FN:s barnrättskommitté 2015) till Sveriges femte periodiska rapport till barnrättskommittén. I dessa uttryckte kommittén oro över att ”relevanta yrkesgrupper inte har tillräcklig utbildning i bedömning av barnets bästa” (s 4). Kommittén såg positivt på åtgärder i skollagen för att genomföra barnets rätt att komma till tals, men noterade med oro att den rätten var otillräckligt genomförd i praktiken. Sammanfattningsvis finns det således ett behov av ett kunskaps- och kompetenslyft avseende barnkonventionens betydelse och tillämpning bland yrkeskategorier som arbetar med barn. Mot denna bakgrund bidrar studien med kunskap om förutsättningar för blivande förskollärares och lärares utbildning om barns rättigheter. Syftet med artikeln är att kartlägga och analysera mål och innehåll med anknytning till barns rättigheter i svensk förskolläro- och lärarutbildning. Artikeln utgår från följande frågeställningar:

- Hur skrivs barns rättigheter fram i utbildningsplaner och kursplaner för svensk förskolläro- och lärarutbildning?
- Vad förväntas lärarstudenter kunna om barns rättigheter efter avslutad utbildning, utifrån utbildningsplaner och kursplaner?

Barns rättigheter i relation till mänskliga rättigheter

Mänskliga rättigheter fastslås i FN:s deklaration om mänskliga rättigheter (1948). De är universella och gäller lika för alla. Utöver deklarationen finns ytterligare en rad konventioner med syfte att stärka särskilda gruppers rättigheter, såsom kvinnor, personer med funktionsnedsättningar och barn. Att barn omfattas av deklarationen om mänskliga rättigheter har inte alltid varit en självklarhet; processen där barn i ökande utsträckning kommit att tillerkännas mänskliga rättigheter har istället skett gradvis (Quennerstedt 2010, 2015). Ann Quennerstedt antar ett rättighetsperspektiv, i vilket barns rättigheter förstås som inkluderade i de mänskliga rättigheterna, och hon talar utifrån detta om barns mänskliga rättigheter. I vår studie fokuseras barns rättigheter enligt barnkonventionen, men utifrån standpunkten att barn också omfattas av mänskliga rättigheter beaktas detta i såväl genomgången av tidigare forskning som i analysarbetet.

Utbildning om barns rättigheter och mänskliga rättigheter

Utbildning om mänskliga rättigheter är ett område för politik, ideologi, forskning, utbildning, frivilligarbete och aktivism världen över. Världssamfundet har enats om att människor har rätt att känna till sina rättigheter och att staterna har en skyldighet att informera och utbilda människor om dem. Dessa rättigheter gäller såväl barn som vuxna, och de fastslås i bland annat FN:s deklaration om mänskliga rättigheter (artikel 26) och barnkonventionen (artiklar 29 och 42). Detta kräver utbildning för såväl lärare som barn (Osler & Starkey 2010, Boutros 2018). För att stärka arbetet med utbildning om mänskliga rättigheter har FN tagit fram särskilda handlingsprogram, ”The World Programme for Human Rights Education”. Programmen genomfördes i tre faser inriktade mot olika målgrupper där den första fasen, genomförd 2005–2009, riktades mot skolan, och den andra under åren 2010-2014 mot högskola, lärare och statstjänstemän (fas 3 under åren 2015-2019 riktades mot journalister och media). I handlingsprogrammen identifieras tre element vilka krävs för att nå en fullständig utbildning om mänskliga rättigheter. *Kunskaper och förmågor* handlar om lärande om mänskliga rättigheter och om att utveckla färdigheter att praktisera kunskaperna i vardagen. *Värden och attityder* inriktas mot att utveckla och stärka de inneboende värdena i de mänskliga rättigheterna. *Handlingskapacitet* rör förmågan att agera

i enlighet med, och försvara mänskliga rättigheter (Quennerstedt 2015, Quennerstedt, Brantefors, Tellgren & Thelander 2019). Utbildning om mänskliga rättigheter ska således inte bara ha ett kunskapsinnehåll, utan den ska också genomsyras av en värdegrund samt stärka människors kapacitet att utöva och leva efter de mänskliga rättigheterna (Tibbits 1997, 2017, Bajaj 2017). Rätten för alla människor till utbildning om mänskliga rättigheter förstärktes ytterligare 2011 i och med FN:s ”Declaration on Human Rights Education and Training” (FN 2011).

De svenska skolreformerna på senare tid har inneburit ett tydligare fokus på mänskliga rättigheter, och särskilt barns och ungas rättigheter (Skollagen 2010, Lgr 11). Men frågan är i vilken utsträckning det har skett en motsvarande förstärkning i lärarutbildningarna. I en nationell kartläggning av Högskoleverket (2008) framkommer kritik mot förskollärares och grundskollärares begränsade kunskaper om barns mänskliga rättigheter. Enligt rapporten behandlas mänskliga rättigheter i lärarutbildningarna mer som perspektiv än som kunskapsinnehåll. Dessutom relateras mänskliga rättigheter framför allt till internationella kontexter, och då särskilt till utvecklingsländer. Universitetskanslersämbetet, UKÄ, genomförde på uppdrag av regeringen ytterligare en liknande undersökning om mänskliga rättigheter i lärarutbildningarna (UKÄ 2015). Kartläggningen, som bygger på lärosätens självskattningar, visar att barnkonventionen i stor utsträckning beaktas i undervisningen. Då det gäller kunskapsinnehåll förefaller fokus ligga på sakinnehåll, såsom de olika artiklarnas innehåll. Det finns dock brister rörande arbetsformer där lärarstudenter får utveckla förmågan att förverkliga barns rättigheter i genomförandet av undervisningen.

Innehållet i svensk lärarutbildning styrs av Högskoleförordningens examensordning för förskolläro- och grundlärarutbildning. I denna anges att lärarstudenter för avsedd lärarexamen ska ”visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhälleliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen...” (Högskoleförordningen 1993, s 5, 11 & 14). Skrivningen bör betraktas som stark och förstås som att svensk lärarutbildning har ett tydligt formulerat uppdrag att utbilda blivande lärare om mänskliga rättigheter och barns rättigheter.

Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras studier som inriktas mot utbildning avseende mänskliga rättigheter inklusive barns rättigheter. Merparten av forskning inom fältet rör undervisning i förskola och skola. Vår

redovisning omfattar tidigare forskning med relevans för lärares kunskap och kompetens i relation till sitt undervisningsuppdrag, samt hur de förbereds för detta i lärarutbildning. Dessutom presenteras viss forskning som lyft fram hinder för implementering av mänskliga rättigheter i undervisning.

Global spridning av mänskliga rättigheter i skolans läroplaner

Som en följd av FN:s satsning på utbildning återfinns numera skrivningar om mänskliga rättigheter i nationella läroplaner i många länder. Även om studier har visat att det finns både vilja och ambition att förstärka implementeringsarbetet, så är skrivningar i nationella dokument fortfarande ofta svaga och otydligt formulerade, vilket indikerar att satsningen hittills haft ett relativt begränsat genomslag (Cassidy, Brunner & Webster 2014, Phillips 2016, Robinson 2017). Mänskliga rättigheter låter sig inte drivas igenom eller implementeras av statsmakter eller andra aktörer, hävdar Audrey Osler och Hugh Starkey (2010). De utgår istället från ett perspektiv där mänskliga rättigheter inte ses som en uppsättning statiska normer som ska genomdrivas. Istället ses de som ett dynamiskt ramverk, föremål för ständigt pågående processer av tolkning, utveckling, förhandling och anpassning i olika kulturella kontexter. Osler och Starkey trycker på nödvändigheten av att skolan inte enbart undervisar i mänskliga rättigheter, utan att skolans organisation och arbetsätt också bör genomsyras av demokrati och respekt för mänskliga rättigheter. Alexandria Boutrous (2018) menar att en av de viktigaste faktorerna för att förverkliga mänskliga rättigheter är att utbilda lärare i ämnet. I en forskningsöversikt söker hon svar på frågor om hur man på bästa sätt kan gå tillväga för att implementera mänskliga rättigheter på nationell nivå. Lärarutbildning och lärarkompetens är nyckelfaktorer menar hon, och drar dessutom slutsatsen att utbildningen mot eleverna på ett tydligare sätt behöver anknytas till elevernas vardag.

Internationella studier om lärares förhållningssätt till mänskliga rättigheter

Lärare i en studie i Hongkong var generellt positiva till att undervisa om mänskliga rättigheter, men undersökningen visade att de samtidigt hade reservationer mot att upprätthålla dessa i vardagssituationer, vid tillfällen då deras egna intressen kunde hotas (Yan & Yan 2012).

I en studie i Irakiska Kurdistan innebar barns rättigheter enligt barnkonventionen en allt för stor kontrast till de rättigheter eleverna hade i vardagslivet. Lärares kunskaper om mänskliga rättigheter var bristfälliga, men forskarna drog slutsatsen att ett ännu större problem var den kontext de undervisade i, där varken lärares eller elevers mänskliga rättigheter respekterades i realiteten (Osler & Chalank 2017). Ett särskilt problem rör motsättningar med familjens privatliv och föräldrars rättigheter. När barns rätt till tanke- och åsiktsfrihet hamnar i konflikt med föräldrarnas rätt att få bestämma över sina barns uppfostran och utbildning, kan lärare ställas inför svårlösta dilemman. Majoriteten av lärarstudenter i en studie i Skottland uttryckte intresse för mänskliga rättigheter och uppgav att det var viktigt att utbilda barn i ämnet (Cassidy, Brunner & Webster 2014). Däremot menade två tredjedelar av respondenterna att de kände sig osäkra och upplevde att det var svårt att undervisa barn i mänskliga rättigheter. Särskilda svårigheter fanns inom tre områden. För det första fanns det en förvirring omkring hur mänskliga rättigheter förhöll sig till barns rättigheter. För det andra oroade sig lärarstudenterna för att föräldrar skulle reagera negativt på undervisningen i mänskliga rättigheter, och för att undervisning på något vis skulle hamna i konflikt med familjers religion eller tradition. För det tredje upplevdes innehållet som kvalitativt väsensskilt från andra skolämnen i och med att det i stor utsträckning handlar om värderingar. En osäkerhet fanns omkring vad man skulle undervisa elever i och hur. Lärarstudenter i en studie i Turkiet hade också positiva attityder till barns rättigheter, de kvinnliga studenterna i något större utsträckning än de manliga (Faiz & Kamer 2017). Studenterna beskrev dock att det fanns hinder för implementering av barns rättigheter i skolan på grund av rådande attityder om att detta ansågs kunna ställa till med disciplinproblem. Av den anledningen menade lärarstudenterna att det var viktigt att skapa skolkulturer med respekt för barns rättigheter. I detta arbete har lärarutbildningen en central roll, menade författarna.

Svensk forskning om barns rättigheter i lärarutbildning

Att introducera nya ämnesområden inom skolan kan vara en trög process, enligt Hans Ingvar Roth (2015). Svårigheterna att implementera utbildning i mänskliga rättigheter kan ibland förklaras av norm- och rättighetskonflikter i relation till omvärlden, argumenterar Roth, som menar att de mänskliga rättigheterna idag framstår som ”en egen moralisk kraft gentemot traditionella normauktoriteter som kyrkan och staten” (Roth 2015, s 35). Barns rätt till tanke- och

åsiktsfrihet kan komma i konflikt med föräldrarnas rätt att få bestämma över sina barns utbildning, exemplifierar Roth. Dessutom har en rad andra perspektiv etablerats inom utbildningsväsendet under de senaste decennierna, såsom mångkultur, genus och jämställdhet, hållbarhet och andra perspektiv, vilket har bidragit till att mänsklig rättighetsutbildning har haft svårt att hävda sig, enligt Roth. En central och viktig del i arbetet med att förverkliga barnets rättigheter i Sverige är enligt Quennerstedt (2010), att de yrkesgrupper som arbetar med barn har goda kunskaper om barns rättigheter. En textanalys av nationella, politiska dokument från åren 1997–2009 visar att det finns en generell kompetensbrist på det barnrättsliga området. Lärare anges i dokumenten som en central och angelägen yrkesgrupp att utbilda, däremot sägs det mycket lite om vad det är lärare ska kunna. Quennerstedt (2015) har också studerat hur barns rättigheter framträder i läroplaner för förskola och grundskola. Analysen visar att närvaron av mänskliga rättigheter är påtaglig i de svenska läroplanerna, men att rättighetsperspektivet i låg grad skrivs fram med hjälp av begreppen ”rättigheter” eller ”mänskliga rättigheter”.

Svensk forskning om barns rättigheter i förskola och grundskola

Hur rättigheter kommer till uttryck i undervisning i svensk kontext, är starkt relaterat till ålder och till det sammanhang barnen och eleverna befinner sig i (Quennerstedt et al. 2019). I ett treårigt forskningsprojekt studerade Quennerstedt et al. undervisning och lärande om barns mänskliga rättigheter i förskola och skola utifrån ett didaktiskt perspektiv. Studien visar att rättighetsutbildning i förskolan framför allt handlar om barnet självt, interaktionen med kamraterna och den nära omgivningen. I skolans olika åldersgrupper (åk 2–3, 5 och 8) handlar rättighetsutbildningen i större utsträckning om andra människors rättigheter, ofta i sammanhang långt borta från eleverna. När det gäller val av innehåll och arbetsmetoder visar lärarna inte prov på fördjupade kunskaper om mänskliga rättigheter. Utifrån de tre aspekterna på utbildning för att främja mänskliga rättigheter i FN:s handlingsprogram, kunskaper och förmågor, värden och attityder samt handlingskapacitet, visar studien att det framför allt är kunskaper, värden och attityder som framkommer i rättighetsundervisningen. Vikten av att utveckla elevers förmåga till aktiv handling framträder i stort sett inte alls.

Ett flertal svenska studier berör hur barns rätt till delaktighet enligt barnkonventionens artikel 12 kommer till uttryck i utbildningssammanhang (Andersson 2017, Dolk 2013, Elvstrand 2009, Rönnlund

2011, Thornberg 2006). Helene Elvstrand (2009) skiljer på politisk och social delaktighet i skolan, där det förra handlar om elevers möjlighet till delaktighet i beslutsfattande och om rätten att utöva inflytande, och det senare om att känna tillhörighet till sin skolgemenskap och att få vara med i kamratgruppen. Elvstrand menar att social och politisk delaktighet är nära förbundna med varandra. Vidare visar hennes studie att elevers möjlighet till delaktighet varierar, exempelvis utifrån förmåga att kunna argumentera för sin sak, men också utifrån position i elevgruppen. Robert Thornberg (2006) studerade elevers inflytande i skolan då det gäller att besluta om regler av olika slag. Resultaten visar att lärare använder sig av olika strategier för att kontrollera elevernas inflytande, så som att argumentera, förklara, förhandla och förbereda beslut om regler. Thornberg drar slutsatsen att elevers möjligheter till delaktighet i dessa sammanhang är villkorad, och att elever sällan får något egentligt inflytande över regler i skolan.

Även om mänskliga rättigheter har förtydligats i svenska styrdokument, så förefaller det fortfarande vara ett område som lärare känner osäkerhet inför, särskilt när det gäller att fånga innehållet i undervisningen (Quennerstedt, et al. 2019, Brantefors, Tellgren & Thelander 2019). I de nationella läroplanerna behandlas mänskliga rättigheter framför allt som en ämnesövergripande fråga. Trots ett sådant gemensamt ansvar för rättighetsfrågor finns det samtidigt en uppenbar risk för att det blir ett område som ingen riktigt tar ansvar för. Därmed kommer innehåll och upplägg av utbildning om mänskliga rättigheter i stor utsträckning att vara beroende av den enskilde lärarens och skolledarens intressen och kunskaper.

Lotta Brantefors och Nina Thelander (2017) argumenterar för att barns mänskliga rättigheter bör betraktas som ett särskilt ämnesområde med ett eget kunskapsinnehåll, i likhet med andra övergripande ämnesområden såsom demokrati och hållbar utveckling. Walter Parker (2018) framhåller också vikten av att se mänskliga rättigheter som ett särskilt vetenskapligt fält, och han argumenterar för att om FN:s handlingsprogram ska tas på allvar, så behöver en särskild läroplan arbetas fram med ett genomarbetat konkret ämnesinnehåll och tydliga lärandemål. En sådan läroplan måste också innehålla en tydlig progression när det gäller kunskapsnivå och förståelse, menar Parker, som lärare kan använda som stöd för val av innehåll och metod.

Slutsats av tidigare forskning

Trots ansträngningar på global nivå om att förverkliga alla människors rätt till utbildning om mänskliga rättigheter så finns det flera hinder

på vägen. I internationell forskning berörs bland annat hinder med koppling till kontextuella faktorer och rättighetskonflikter, såsom barns rättigheter i relation till föräldrars rättigheter. I svensk kontext förefaller hindren i större utsträckning bestå av bristande kunskaper och kompetens bland lärare, men också av en oklarhet omkring kunskapsområdets innehåll. Vår studie bidrar med kunskap om hur svensk lärarutbildning förbereder blivande lärare för uppdraget att förverkliga barns rättigheter.

Teori och metod

Vår undersökning av utbildningsplaner och kursplaner för lärarutbildning är en policystudie. Som teoretisk ram utgår vi från begreppet policy enactment (Ball, Maguire & Braun, 2012). Policy enactment handlar om hur olika aktörer tolkar policytexter för att omvandla dem till praktik. Omvandlingsprocessen är enligt Stephen Ball, Meg Maguire och Annette Braun en kreativ, sofistikerad och komplex avkodningsprocess som äger rum i en specifik kontext på en specifik plats. Policy är enligt detta synsätt inte något som linjärt implementeras ”top-down”, utan något som skapas då texter läses, tolkas, anpassas och genomförs i relation till lokala förutsättningar i den kontext där de ska användas. En central utgångspunkt är att policy omfattar såväl texter som praktiker. Policy enactment pågår enligt Ball på flera nivåer, och han identifierar tre huvudsakliga arenor för analys av policyprocesser: ”the context of influence, the context of policy text production and the context(s) of practice” (Ball 1993, s 16). På den översta nivån skapas politiska utbildningsdiskurser, i vårt fall avses den process i vilken högskoleförordningen utvecklas. ”The context of influence” är den process där politiska policys från riksplanet tolkas och transformeras till lokala policytexter. I en tredje fas, ”the context of outcomes”, omsätts policytexter i undervisningspraktik. Vår studie omfattar processer på mellannivån, där policytexter i form av utbildningsplaner och kursplaner produceras.

Analysen avser mål och innehåll som manifest eller latent berör barns rättigheter (Neuendorf 2017). Manifest innehåll innebär sådant som är uppenbart, tydligt och ibland ordagrant uttryckt, medan det latent är mer svårfångat och kan enligt Kimberley Neuendorf (2017) beskrivas som ett innehåll som inte kan mätas direkt, men som representeras av en eller flera indikatorer. Skiljelinjen mellan manifest och latent innehåll är inte alltid tydlig, och en dikotomisering av begreppen kritiserar av Neuendorf, som istället förordar ett kontinuum från hög till låg grad av tydlighet. Innehållsanalysen bör ses som i

huvudsak kvalitativ i så måtto att den riktats mot meningsbärande enheter snarare än enskilda nyckelord. Det finns dock kvantitativa inslag i analysen, då förekomsten av sökbegreppen i texterna ger en bild av hur viktigt eller centralt ett fenomen är (Boréus & Bergström 2018, Neuendorf 2017). Gränsen mellan kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys är ofta hårfin, och innehållsanalyser har vanligtvis inslag av båda delarna (Neuendorf 2017, Krippendorff 2019). Då vårt material är omfattande har vi valt att redovisa såväl kvantitativa som kvalitativa data för att ge en överblick över resultatet.

Studiens genomförande

Syftet med studien är att, genom en granskning av förskolläraryrket och lärarprogrammets utbildnings- och kursplaner, kartlägga och analysera mål och innehåll med anknytning till barns rättigheter i svensk förskolläraryrket och lärarutbildning. I all lärarutbildning ingår 60 högskolepoäng utbildningsvetenskaplig kärna (UVK) vilket förväntas ge alla blivande förskollärare och lärare en gemensam kunskapsbas som anknyter till det kommande yrket. Kurserna ska enligt högskoleförordningens examensordning (1993:100) anknyta till kommande yrkesutövning och omfatta bland annat "skolväsendets historia, organisation och villkor samt förskolans/skolans värdegrund, innefattande de grundläggande demokratiska värderingarna och de mänskliga rättigheterna" (s 3, 9 & 12). Vår analys har inriktats mot utbildningsplaner för hela lärarprogrammen samt kursplaner för den utbildningsvetenskapliga kärnan. Vi har dessutom i urvalet inkluderat kursplaner i förskolepedagogik och verksamhetsförlagd utbildning, då den utbildningsvetenskapliga kärnan kan integreras också i dessa kurser.

Förskolläraryrket och lärarprogram finns vid 26 lärosäten i Sverige varav tolv ingår i studien. Urval har skett utifrån ambitionen att inkludera lärosäten med flera lärarprogram samt med en geografisk spridning. Studien omfattar förskolläraryrket, grundläraryrket inriktningar F-3, 4-6 samt ämnesläraryrket 7-9 och gymnasiet.

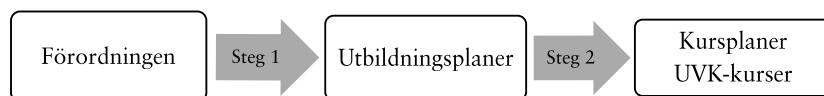
	Fsk		F-3		4-6		7-9/ Gy		Antal	
	U	K	U	K	U	K	U	K	U	K
Mittuniversitetet	1	5	1	4	1	5	1	3	4	17
Luleå tekniska universitet	1	5	1	8	1	8	1	6	4	27
Linköpings universitet	1	6	1	6	1	6	1	6	4	24
Jönköping University	1	6	1	9	1	9	1	12	4	36
Karlstads universitet	1	5	1	6	1	6	1	5	4	22
Örebro universitet	1	6	1	6	1	6	1	6	4	24
Umeå universitet	1	8	1	8	1	9	1	8	4	33
Malmö universitet	1	0	1	0	1	0	1	8	4	8
Linnéuniversitetet	1	4	1	8	1	8	1	8	4	28
Stockholms universitet	1	6	1	6	1	6	2	8	5	26
Göteborgs universitet	1	8	1	9	1	9	1	9	4	35
Högskolan Väst	1	5	1	7	1	8	1	13	4	33
									=49	=313

Tabell 1: Översikt över datamaterialet U= utbildningsplaner, K= Kursplaner

Granskningen avser aktuella utbildnings- och kursplaner under kalenderåret 2018, och omfattar utbildningsplaner för 49 lärarprogram samt totalt 313 kursplaner. I ett första steg har vi granskat hur förordningstexten omvandlats till lokala utbildningsplaner för förskollära- och lärarutbildningarna, i ett andra steg hur kursplaner uttolkats ur respektive utbildningsplan.

Analysförfarande

De policytexter vi utgått ifrån är högskoleförordningens examensordning (SFS 1993:100), utbildningsplaner och kursplaner. Analysen har riktats mot hur policytexter har tolkats och omvandlats i två steg, av lärarutbildare.

Figur: Analysen i två steg

I vår analys har vi använt begreppen ”explicit” och ”implicit” innehåll, vilket inte är synonymt med manifest respektive latent innehåll. Vi har använt oss av på förhand definierade sökord, därmed skulle alla våra sökträffar kunna sägas vara manifesta. Men när det gäller de implicita träffarna så har det krävts en kvalitativ tolkning för att bedöma om innehållet haft relevans för barns rättigheter. De på förhand definierade explicita sökorden avser text som berör barns rättigheter samt FN:s barnkonvention. Vi valde också att förstå mänskliga rättigheter som en explicit sökterm utifrån Quennerstedts (2010, 2015) resonemang om att barn omfattas av de mänskliga rättigheterna. Huruvida mänskliga rättigheter bör ses som en explicit eller implicit sökterm kan diskuteras, men påverkar inte analysförfarandet.

När det gäller implicit innehåll utgick vi inledningsvis från en begreppslista som utvecklats inom det nationella forskarnätverket ”Barns och ungas rättigheter i utbildning”. Efterhand har listan dock reviderats i en växelverkan mellan datamaterialet och barnkonventionens artiklar. Exempel på revidering var att begrepp som ”medbestämmande” i den ursprungliga listan inte alls återfanns i texterna, och att begreppet ”demokrati” framstod som allt för brett och generellt för att man skulle kunna dra slutsatser om innehåll med anknytning till barns rättigheter enligt barnkonventionen. Sökningar rörande implicit innehåll kom att omfatta begrepp och formuleringar omkring lika värde och likabehandling, motverkande av diskriminering, trakasserier, mobbning samt kränkande behandling och slutligen barns delaktighet och inflytande. Dessa kan kopplas till barnkonventionens artiklar 2, 3, 6 12, 13 och 19. Implicit innehåll i vårt material är mer svårfångat. Exempelvis har barn enligt barnkonventionen rätt till skydd mot diskriminering och kränkningar, men innebär det att ett innehåll som rör diskriminering och kränkningar i kursplaner med automatik har med barns rättigheter att göra? Fall som dessa har krävt en läsning av helheten för att tolka innebörder i innehållet. Meningsenheter i utbildningsplaner och kursplaner med explicit eller implicit innehåll som berör barns rättigheter har markerats i texterna, kodats och organiserats tematiskt med hjälp av analysprogrammet Nvivo.

Resultat

I detta avsnitt redovisas resultaten av vår analys av lärarutbildares policyarbete i två steg. Inledningsvis presenteras det som sker när förordningstexten omskapas till utbildningsplaner. Därefter lyfter vi fram övergripande resultat av analysen av omvandling från utbildningsplaner

till kursplaner. Resultatet redovisas under rubrikerna: Barns rättigheter, mänskliga rättigheter, delaktighet samt värdegrundaspekter.

Förordningen – lärarprogrammets utbildningsplaner

I det första steget, omvandling av högskoleförordningens examensordning till utbildningsplaner för förskolläro-, grundläro- och ämnesläroutbildning, så visar analysen att inslagen av tolkning och omvandling är näst intill obefintliga. I de allra flesta fall följer utbildningsplanerna ordagrant formuleringar i förordningen som explicit rör barns rättigheter. Målbeskrivningarna i förordningen är för samtliga läroprogram indelade i mål som avser *kunskap och förståelse, färdighet och förmåga* samt *värderingsförmåga och förhållningssätt*. När det gäller explicit barnrättsinnehåll anges för samtliga läroutbildningar att studenterna ska kunna ”visa förmåga att kommunicera och förankra skolans/förskolans värdegrund, inbegripet de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna”. Målet återfinns under rubriken *färdighet och förmåga*. Under rubriken *värderingsförmåga och förhållningssätt* anges att studenten ska visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån ”relevanta vetenskapliga, samhällsliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen...”. Vidare anges under rubriken *värderingsförmåga och förhållningssätt* att lärostudenter för examen ska kunna ”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn” (Högskoleförordningen 1993 s 5, 10 & 14).

Dessa formuleringar förekommer alltså i stort sett i samtliga läroutbildningars utbildningsplaner. Undantag utgörs av lärosäten som har valt att inte ha några övergripande målformuleringar i sina utbildningsplaner, utan att enbart hänvisa till kursplaner. Slutsatsen är att läroutbildare arbetar med att tolka, förstå och skapa mening av det överordnade policydokumentet först i nästa steg, då förordningen omsätts i mål och innehåll i läroutbildningarnas kursplaner. Det är dock intressant att notera att skrivningarna som rör barns rättigheter i förordningstexten, och därmed också i utbildningsplanerna, återfinns under rubrikerna *färdighet och förmåga* samt *värderingsförmåga och förhållningssätt*, men däremot inte under *kunskap och förståelse*.

Utbildningsplaner och kursplaner

I detta avsnitt presenteras resultatet av analysen av det andra steget i lärarutbildares policyarbete, då utbildningsplaner tolkas och omarbetas till kursplaner. För att ge en överblick över våra sökningar presenteras nedan en tabell över sökord, antal kursplaner som dessa förekommer i och antal tillfällen som orden eller begreppen har använts. Inte sällan har ett sökbegrepp förekommit i beskrivningar av såväl mål som innehåll i en och samma kursplan, och således genererat två eller fler sökträffar. När det gäller begreppen kränkningar, diskriminering, trakasserier och mobbing, så förekommer ofta flera av dem i en och samma mening. I sådana fall anges endast en sökträff.

	Nyckelord	Antal kursplaner	Antal citeringar	Lärosäten
Explicita	Barnkonventionen	14	19	7
	Barns rättigheter	21	25	8
	Mänskliga rättigheter	35	77	10
Implicita	Delaktighet	21	43	8
	Likabehandling, lika värde	18	23	8
	Kränkande behandling, mobbning diskriminering, trakasserier,	47	58	12

Tabell 2: Översikt över sökträffar på nyckelord i kursplaner

Barns rättigheter

Trots att nästan alla utbildningsplaner, 43 av 49, innehåller exakt samma ordalydelse som förordningen avseende "...särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen", så återfinns mål- och innehållsbeskrivningar rörande barnkonventionen i endast 14 av 313 kursplaner. Vid fem av de 12 lärosätena nämns barnkonventionen inte alls i någon kursplan vid något av lärarprogrammen, och vid tre av dessa nämns inte heller barns rättigheter i någon kursplan vid något av lärarprogrammen. Således kan man konstatera att trots en relativt stark formulering i lärarprogrammets utbildningsplaner angående barnkonventionen

och barns rättigheter, så återspeglas detta inte i kursplaners mål och innehåll.

Studerar man sedan vilka lärarprogram det är som behandlar barns rättigheter i kurserna, så kan man konstatera att fyra av lärosätena endast berör barnkonventionen och/eller barns rättigheter i lärarutbildningar mot yngre åldrar, det vill säga förskolläraryrket eller grundläraryrket F-3. Vid två lärosäten berörs barns rättigheter och/eller barnkonventionen enbart på förskolläraryrket och grundläraryrket F-3. Genomgående kan dessutom konstateras att i kursplaner där barnkonventionen omnämns i mål- och innehållsbeskrivningar saknas exempel på sakinnehåll. Det framgår således att man ska ta upp konventionen, men det ges få exempel på vilka kunskaper, färdigheter och värderingar lärarstudenterna förväntas ha efter avslutad kurs.

Mänskliga rättigheter

Tio lärosäten står för 77 referenser till mänskliga rättigheter, och i dessa fall omfattas lärarprogrammen mot samtliga åldrar. Två lärosäten tar inte alls upp mänskliga rättigheter. Tillsammans med demokrati formar mänskliga rättigheter värdegrunden i det svenska utbildningssystemet, och sambandet mellan mänskliga rättigheter, värdegrund och demokrati är tydlig i de studerade kursplanerna. Bland annat används mänskliga rättigheter som en förstärkning av värdegrunden, och flertalet lärosäten har övergripande formuleringar som ... ”särskilt med beaktande av mänskliga rättigheter” eller ...”inbegripet de mänskliga rättigheterna”, men utan att närmare precisera vad det innebär. Mänskliga rättigheter får i det sammanhanget karaktären av regler och värderingar som kan fungera som riktlinjer i frågor som har att göra med jämlikhet och rättvisa och hur människor bör vara mot varandra. Samtidigt som mänskliga rättigheter synliggörs som begrepp på tio lärosäten, är det svårt att få en övergripande bild över vad lärarstudenterna ska kunna efter utbildningen, eftersom mål och innehållsbeskrivningar inte preciseras. Kopplingen till barns rättigheter är svag, och det är enbart ett fåtal lärosäten som relaterar mänskliga rättigheter till barns rättigheter. När så görs är kurserna enbart riktade till förskollärare och till lärare för de yngre barnen. Ibland anges i kursplanerna lärandemål om mänskliga rättigheter utan ett motsvarande innehåll, och ibland finns innehållsbeskrivningar men lärandemål saknas. På samma sätt som det saknas förtydliganden och preciseringar av sakinnehåll då det gäller barns

rättigheter, är det också svårt att avgöra vad det är lärarstudenterna ska kunna om mänskliga rättigheter efter avslutad kurs.

Delaktighet

Begreppet delaktighet berörs återkommande i kursplanerna. Delaktighet är ett vitt begrepp som kan innefatta olika aspekter, och där en distinktion kan göras mellan politisk och social delaktighet (Elvstrand 2009). I analysen av hur delaktighet berörs i kursplanerna går det att se kopplingar till uppdelningen mellan social respektive politisk delaktighet. I fem fall återfinns formuleringarna ”inflytande och delaktighet”, och i ytterligare två fall finns ”barns inflytande” omnämnt, vilket kan tolkas som att det i dessa fall finns inslag av politisk delaktighet. I en majoritet av de kursplaner där delaktighet berörs är det dock den sociala aspekten av delaktighet som lyfts fram. Det kan exempelvis handla om att “utveckla elevers interaktionsförmåga” för att därigenom bidra till delaktighet, eller om att utveckla arbetssätt för att stärka elevers delaktighet i en grupp. Delaktighetsbegreppet relateras även till en större gemenskap utifrån ett samhällsperspektiv. Det tas också upp i anslutning till normkritik, genus, normalitet och avvikelse och rätten att få vara som man vill. I kursplaner i specialpedagogik förstås begreppet i termer av att skapa förutsättningar för att alla elever oavsett funktionstillstånd ska vara delaktiga och inkluderade i skolan. Den typen av delaktighet kan handla om att skapa lärmiljöer där elevers delaktighet tillvaratas, eller att “skapa en vision där elevers delaktighet främjas”, eller att ”genom didaktiskt arbete främja barns delaktighet”.

Värdegrundaspekter

I läroplanen för förskolan och grundskolan (Lpfö18, Lgr11) fastställs en rad grundläggande värden som den svenska förskolan/skolan ska bygga på och genomsyras av. Värdegrunden beskrivs i läroplanens första kapitel, och den uttrycker att utbildningen ska förmedla och förankra de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna. I den fortsatta texten utvecklas detta, och det framgår att skolan bland annat ska förmedla och gestalta människors lika värde, motverka diskriminering och kränkningar samt sörja för en likvärdig utbildning. Dessutom ska skolan aktivt och medvetet främja elevers lika rättigheter och möjligheter, oberoende av könstillhörighet. Med läroplanen för grundskolan som utgångspunkt skrivs i högskoleförordningens examensordning (1993:100) att lärarutbildningarnas

utbildningsvetenskapliga kärna ska omfatta ”skolans värdegrund, innefattande de grundläggande demokratiska värderingarna och de mänskliga rättigheterna”. Examensmålen anger vidare att förskollärare och lärare ska visa förmåga att göra bedömningar utifrån barnkonventionen samt motverka diskriminering och kränkande behandling av barn och elever.

Sammantaget genererar sökbegreppen likabehandling, lika värde, diskriminering, kränkningar, trakasserier och mobbning många träffar i kursplanerna, vilket framgår av tabellen ovan. Dessa begrepp har en stark koppling till förskolans och grundskolans värdegrund, vilken i sin tur utgår från de mänskliga rättigheterna samt barnkonventionens artiklar (bland andra artikel 2, 6, 19 och 28). Därav kan samtliga implicita sökträffar på dessa områden sägas ha ett latent innehåll som berör barns rättigheter. I vår analys riktad mot kunskapsmål med ett uttryckligt rättighetsperspektiv framkommer ett fåtal exempel:

Skolans uppdrag att ta hänsyn till barns rättigheter - att främja likabehandling och att motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn/elever. (Samtliga lärarprogram vid lärosätet)

Identifiera och diskutera mänskliga rättigheter och människors lika värde, i skolan och i samhället (Årskurs F-3 och 4-6).

Således ger kursplanerna uttryck för innehåll som i flera avseenden anknyter till barnkonventionens artiklar. Däremot skrivs detta vanligtvis inte fram utifrån ett rättighetsperspektiv. I korthet ska nämnas att utöver ovanstående berörs också ett fåtal sakartiklar ur konventionen. Exempelvis finns vid ett lärosäte formuleringar som berör principen om barnets bästa ur ett rättighetsperspektiv med koppling till konventionens artikel 3. Vidare omnämns vid ytterligare ett par lärosäten barns rätt till särskilt stöd samt barns rätt till lek.

Diskussion

Den utbildningsvetenskapliga kärnan infördes i alla lärarprogram 2011, mot bakgrund av ökade krav på vetenskaplighet i lärarutbildning. Sju ämnesområden som anknyter till kommande yrkesutövning anges av högskoleförordningens examensordning för förskolläraryrket, grundläraryrket och ämnesläraryrket. Vår analys visar att examensmålet kring barns rättigheter i de flesta fall är ordagrant återgivet i utbildningsplanerna. Detta kan förstås som att förordningen

uppfattas av lärarutbildare som en bindande/styrande policy, vilket leder till att ingen omvandling sker i detta steg. Den avkodningsprocess som Ball et al. (2012) beskriver i termer av policy enactment, då lärarutbildare tolkar och konkretiserar policies sker således först i nästa steg, då utbildningsplanerna omvandlas till kursplaner. En konsekvens är att barns rättigheter också i utbildningsplanerna kommer att handla om färdighet, förmåga, värderingar och förhållningssätt, men däremot inte om kunskaper och förståelse. Därmed saknas ett av de tre kompetensområden som angetts i FN:s handlingsprogram, och som krävs för en komplett utbildning om mänskliga rättigheter (Tibbits 1997, 2017, Bajaj 2017).

När det gäller tolkning och avkodning av policies i nästa steg, visar vår studie på en del glapp i omvandlingen från utbildningsplaner till kursplaner. Den övergripande bilden är att policyprocessen inte leder till en konkretisering och ett förtydligande av innehållet i undervisning om barns rättigheter, utan att det snarare blir vagare och förlorar i skärpa. Barns rättigheter ”försvinner” i vissa fall helt i kursplanerna, trots explicit innehåll i utbildningsplanen. Det finns också en viss slagsida mot att barns rättigheter bedöms vara viktigare i lärarutbildning mot yngre åldrar. Tidigare forskning har visat på hinder för rättighetsperspektiv att få genomslag i utbildning, ett problem som kan hänga samman med perspektivträngsel, men också med områdets tvärvetenskapliga karaktär (Roth 2015). När ansvaret för utbildning om mänskliga rättigheter sprids över flera ämnen, finns enligt Quennerstedt et al. (2019) en risk för att inget ämne tar ansvar för utbildning om mänskliga rättigheter. Kvaliteten på utbildningen blir på så vis i hög grad beroende av enskilda lärarutbildares kunskaper, kompetens och engagemang.

Ett av de tunga argumenten för att göra barnkonventionen till svensk lag var att stärka barns och ungas rätt till inflytande i beslut som berör dem, utifrån konventionens artikel 12. Elvstrand (2009) benämner detta som politisk delaktighet. Begreppet delaktighet i svensk kontext är dock mångfacetterat och ges ofta innebörden av social delaktighet, vilket enligt Elvstrand handlar om att höra till och vara en del av en gemenskap. Delaktighetsbegreppet förekommer i relativt stor omfattning i kursplaner i lärarutbildningarna. Skrivningar om barn och elevers möjlighet till inflytande och till att göra sin röst hörd förekommer dock i mindre omfattning. Den politiska aspekten av delaktighet, det vill säga rätten till inflytande, förefaller i hög grad handla om pedagogiska arbetsformer som sällan kopplas till rättighetsaspekten gällande elevers delaktighet. Utifrån vår undersökning förefaller delaktighet i lärarprogrammets kursplaner i stor utsträck-

ning att avse rätten att få vara med i sociala sammanhang, och i liten utsträckning att handla om barns inflytande i beslut.

När det gäller övrigt innehåll så finns det rikligt med mål- och innehållsbeskrivningar, framför allt i värdegrundssammanhang som tangerar flera artiklar ur konventionen, så som likabehandlingsprincipen i artikel 2, rätten att skyddas från fysiska och psykiska övergrepp, samt diskriminering (artikel 19, 23 och 30). Men i likhet med Quennerstedt (2015) kan vi konstatera att dessa aspekter inte skrivs fram ur ett rättighetsperspektiv.

Förskollärare och lärare i grundskola och gymnasium har uppdraget att undervisa om barns rättigheter samt att agera i enlighet med barns rättigheter i den förskole/skolpraktik där de är verksamma. Detta förutsätter en god kompetens som omfattar såväl kunskaper och förmågor som värden och attityder samt handlingskapacitet. Vår studie stödjer dock tidigare forskning som pekat på en osäkerhet i svensk kontext om vilken typ av innehåll utbildning om mänskliga rättigheter bör ha (Quennerstedt et al. 2019, Brantefors, Tellgren & Thelander 2019). Vår undersökning säger ingenting om vad som verkligen sker i undervisningen på lärarutbildningarna, men den ger stöd för att det finns stora oklarheter om vilka kunskaper blivande lärare förväntas ha efter avslutad utbildning.

Okklarheten omkring kunskapsområdets innehåll tycks vara ett grundläggande problem för svenska lärarutbildningar. Parker (2018) argumenterar för framtagandet av en särskild läroplan med tydliga lärandemål och konkret innehåll, samt med en tydlig progression genom utbildningssystemet. Våra resultat visar att det finns en starkare betoning på barns rättigheter och barnkonventionen i kursplaner för lärare mot yngre åldrar. Detta kan leda tankarna till en outtalad föreställning om att det räcker med att utbilda de små barnen om rättigheter, och att de sedan därmed är fullärda. En alternativ förklaring kan vara att man helt enkelt inte tänker på att barns rättigheter omfattar alla barn och unga upp till 18 år. Utifrån Parkers tankegång bör det finnas en idé om vad som utgör en basal, en mellan- och en avancerad nivå av kunskap om mänskliga rättigheter. Brantefors och Thelander (2017) menar att barns mänskliga rättigheter bör ses som ett särskilt ämnesområde med ett eget kunskapsinnehåll. Vi menar att vår studie stöder tidigare forskning (Brantefors & Thelander 2017, Parker 2018, Quennerstedt et al. 2019) angående behovet att utveckla ett tydligt kunskapsområde och en särskild läroplan med tydlig progression, för området mänskliga rättigheter och barns rättigheter.

Det kunskapslyft om barnkonventionen som föreslogs i förarbeten till förslaget om att göra konventionen till svensk lag, tycks utifrån vår studie inte fått genomslag i svensk lärarutbildning. Förskollärares och

lärares brister i kunskap och kompetens, samt oklarheter omkring kunskapsområdets innehåll, tycks också omfatta lärarutbildare på högskola och universitet. Vi menar att det krävs ett vetenskapligt grundat kompetenslyft också av lärarutbildare. Utan detta riskerar kunskapsområdet att förbli en angelägenhet för ett fåtal kunniga och engagerade lärarutbildare. Därmed riskerar lärarstudenters utbildning om barns rättigheter att förbli en fråga om allt eller inget.

Noter

1. I texten i sin helhet avser ”lärarutbildningar” samtliga kategorier av lärare, dvs förskollärare, grundlärare samt ämneslärare.
2. De sju områdena inom den utbildningsvetenskapliga kärnan är: 1. Skolväsendets historia, organisation och villkor samt skolans värdegrund innefattande de grundläggande demokratiska värderingarna och de mänskliga rättigheterna, 2. Läroplansteori och didaktik, 3. Vetenskapsteori och forskningsmetodik, 4. Utveckling, lärande och specialpedagogik, 5 Sociala relationer, konflikthantering och ledarskap, 6. Bedömning och betygssättning och 7. Utvärdering och utvecklingsarbete.
3. Lärosäten som enbart erbjuder kompletterande lärarutbildningar inkluderas inte i denna siffra.
4. Sökorden i den ursprungliga listan före revidering var: Explicita begrepp: rättigheter, barns rättigheter, mänskliga rättigheter, Konventionen om barns rättigheter, Barnkonventionen, barnrättsperspektiv, rättighetsperspektiv, ”rätt till...”. Implicita begrepp: Inflytande, delaktighet, medbestämmande, barns perspektiv, barnperspektiv, diskriminering, kränkning, trakasserier, mobbning, lika värde, demokrati, demokratiuppdrag. Böjningar av begreppen omfattades också.

Referenser

- Andersson, Eva (2017): *Förutsättningar för elevinflytande i grundsärskolan: Tillit, lyhördhet och vilja* (Licentiatavhandling). Karlstad: Karlstads universitet.
- Bajaj, Monisha (red) (2017): *Human Rights Education. Theory, Research, Praxis*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Ball, Stephen J. (1993): What is policy? Texts, trajectories and toolboxes. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 13(2), 10–17.

- Ball, Stephen J.; Maguire, Meg & Braun, Annette (2012): *How Schools do Policy: Policy Enactments in Secondary Schools*. London: Routledge.
- Boréus, Kristina & Bergström, Göran (2018): *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Boutros, Alexandria (2018): The right to rights: Education as the problem and solution to the lack of enforcement of international human rights law. *International Journal of Progressive Education*, 14(2), 161–175.
- Brantefors, Lotta; Tellgren, Britt & Thelander, Nina (2019): Human rights education as democratic education. The teaching traditions of children's human rights in Swedish early childhood education and school. *The International Journal of Children's Rights*, 27(4), 694–718.
- Brantefors, Lotta & Thelander, Nina (2017): Teaching and learning traditions in children's human rights: Curriculum emphases in theory and practice. *The International Journal of Children's Rights*, 25(2), 456–471.
- Cassidy, Claire; Brunner, Richard & Webster, Elaine (2014): Teaching human rights? 'All hell will break loose!' *Education, Citizenship and Social Justice*, 9(1), 19–33.
- Dolk, Klara (2013): *Bångstyriga barn: Makt, normer och delaktighet i förskolan* (Doktorsavhandling). Stockholm: Stockholms universitet.
- Elvstrand, Helene (2009): *Delaktighet i skolans vardagsarbete* (Doktorsavhandling). Linköping: Linköpings universitet.
- Faiz, Melike & Kamer, Selman Tunay (2017): Prospective teachers' opinions concerning children's rights. *Journal of Education and Learning*, 6(3), 118–128.
- FN (2015): *Barnrättskommitténs kommentar till Sveriges femte periodiska rapport om barnkonventionens genomförande under 2007–2012*. CRC/C/SWE/CO/4.
- Krippendorff, Klaus (2019): *Content Analysis: An Introduction to its Methodology*. Los Angeles: SAGE.
- Neuendorf, Kimberley (2017): *The Content Analysis Guidebook*. Los Angeles: SAGE.
- Osler, Audrey & Chalank, Yahya (2017): Challenges and complexity in human rights education. I Monisha Bajaj, (red): *Human Rights Education. Theory, Research, Praxis*, s 119–146. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Osler, Audrey & Starkey, Hugh (2010): *Teachers and Human Rights Education*. Stoke-on-Trent: Trentham.

- Parker, Walter C. (2018): Human rights education's curriculum problem. *Human Rights Education Review*, 1(1), 5–24.
- Phillips, Louise G. (2016): Human rights for children and young people in Australian curricula. *Curriculum Perspectives* 36(2), 1–14.
- Quennerstedt, Ann (2010): Children, but not really humans? Critical reflections on the hampering effect of the “3 p’s”. *International Journal of Children’s Rights* 18(4), 619–635.
- Quennerstedt, Ann (2015): Mänskliga rättigheter som värdefundament, kunskapsobjekt och inflytande: En läroplansanalys. *Utbildning & Demokrati – tidskrift för didaktik och utbildningspolitik* 24(1), 5–27.
- Quennerstedt, Ann; Brantefors, Lotta; Tellgren, Britt & Thelander, Nina (2019): *Att undervisa om barns mänskliga rättigheter i förskolan och skolan. Utbildningens syften, innehåll och arbetsmetoder*. Rapporter i Pedagogik 21. Örebro: Örebro universitet.
- Robinson, Carol (2017): Translating human rights principles into classroom practices: Inequities in educating about human rights. *The Curriculum Journal* 28(1), 123–136.
- Roth, Hans Ingvar (2015): Det sena genombrottet för mänskliga rättighetsutbildningar. *Utbildning & Demokrati – tidskrift för didaktik och utbildningspolitik*, 24(1), 29–49.
- Rönnlund, Maria (2013): Elevinflytande i en skola i förändring. *Utbildning & Demokrati – tidskrift för didaktik och utbildningspolitik*, 22(1), 65–83.
- Socialdepartementet (2016): *Uppdrag att stödja arbetet med att säkerställa tillämpningen av barnets rättigheter i kommuners och landstings verksamheter*. Regeringsuppdrag till Barnombudsmannen (S2016/07874/FST).
- SFS 1993:100. *Högskoleförordning*.
- SFS 2010:800. *Skollag*.
- Skolverket (2011): *Läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11*. Stockholm: Skolverket.
- SOU 2016:19. *Barnkonventionen blir svensk lag*. Stockholm: Fritzes.
- Tibbits, Felisa (1997): *An Annotated Primer for Selecting Democratic and Human Rights Education Teaching Materials*. Amsterdam: Open Society Institute/Human Rights Education Associates.
- Tibbits, Felisa (2017): Evolution of human rights education models. I Monisha Bajaj, (red): *Human Rights Education. Theory, Research, Praxis*, s 69–95. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

- Thornberg, Robert (2006): *Värdepedagogik i skolans vardag: Interaktivt regelarbete mellan lärare och elever* (Doktorsavhandling), Linköping: Linköpings universitet.
- UNICEF (2009): *FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.
- United Nations General Assembly (1948): *Universal Declaration of Human Rights* (A/RES/217/III).
- United Nations General Assembly (2011): *United Nations Declaration on Human Rights Education and Training* (A/RES/66/137).
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR) (2010): *Plan of Action for the Second Phase (2010–2014) of the World Programme for Human Rights Education* (A/HRC/15/28).
- Universitetskanslersämbetet (2015): *Hur mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i högre utbildning: rapportering av ett regeringsuppdrag*. Stockholm: Universitetskanslersämbetet (UKÄ).
- Yan Wing Leung & Yan Lam Lo (2012): Are Liberal Studies teachers ready to prepare human rights respecting students? A portrait of teachers' attitudes towards human rights. *Intercultural Education*, 23(4), 341–358.